

Posudek

habilitační práce Mgr. Petera Zmátla, PhD.: *Katolíci a evanjelici na Slovensku (1929–1932)*. Ľudáci a národniari na ceste k spolupráci. Ružomberok, Verbum 2011. 367 s.

Přestože od počátku 90. let 20. století došlo jak na Slovensku, tak v českých zemích ke kvantitativnímu a snad i kvalitativnímu rozšíření výzkumu týkajícího se politického katolicismu a vyšla řada hodnotných prací, stále je možno najít v historiografii zajímavé mezery. Je dobré, že jsou krok za krokem zaplňovány. Důkazem pro pravdivost tohoto tvrzení je monografie Dr. Petera Zmátla, která je vlastně polemikou se stanoviskem slovenských historiků k osobnosti Andreje Hlinky z roku 2007 popírajícím existenci spolupráce mezi slovenskými katolíky a evangelíky. Zmátlova práce soustředila archivní materiály, které poznatek obsažený v prohlášení slovenské historické obce zpochybňují a autor jejich interpretací na bázi vybraných případových studií ukazuje cestu ke sblížení obou komunit s odlišnou náboženskou orientací a k uzavření dohody o spolupráci v podobě tzv. Zvolenského paktu z roku 1932.

Domnívám se, že ztotožnění Hlinkovy slovenské ľudové strany s katolíky a Slovenské národní strany s evangelíky reprezentuje do jisté míry umělou konstrukci, protože celá studie je svou podstatou sondou do dějin politického stranictví a náboženské vyznání těchto lidí, konfesní orientace členů obou stran v popisovaných záležitostech hraje snad jen sekundární roli, popřípadě marginální roli. Na druhé straně takovýto metodologický přístup k látce může být svým způsobem i inspirativní ve smyslu podnětu k hlubšímu zkoumání poměru mezi jednotlivými církvemi v letech první Československé republiky. Zatímco vývoj jednotlivých církví v tomto časovém období se podařilo v základních rysech zmapovat, lépe v poměru vůči státu než v kritickém a objektivním pohledu dovnitř církevních společenství, pokud budeme chtít podrobněji zkoumat a o fakta opřít výklad o vztazích mezi církvemi, objevíme v naší historiografii přece jen určité mezery.

Co bych autorovi v tomto kontextu hodnocení výběru tématu pro napsání knihy vytkl, je volba citátu jako prostředku sdělení autorského záměru čtenáři. Místo jasně postulované informace o opravě mylného stereotypu hodnocení zabydleného v historiografii čteme jakoby bojácné řádky a vágní formulace, jichž se čtenář zmocní až po opakovaném čtení textu. (Predhovor, s. 4)

Autor zkoumá národní „slovenské téma“, které je navíc z časového pohledu velmi úzké a soustředěné v podstatě pouze na čtyři roky vývoje v letech 1929–1932. Reflektuje období od parlamentních voleb v r. 1929 do uzavření Zvolenského paktu v r. 1932. Mapuje svým způsobem jasně definovanou fázi politiky autonomisticky orientované opoziční frakce slovenského politického spektra charakterizovanou hledáním optimální taktiky postupu od izolovaného prosazování požadavků přes hledání blokového partnerství po smluvní spojenectví dvou politických stran. Pozitivně vnímám skutečnost, že Dr. Zmátlo zmíněné hranice překonává a jeho výklad je logicky zařazen do širšího kontextu dějin první Československé republiky

jak z věcného, tak z časového pohledu. Z hlediska periodizace práce je podle mého názoru mezník roku 1932 akceptovatelný, pokud zohledníme skutečnost, že autor analyzuje jednu z etap politiky slovenského autonomismu.

Zdrojovou základnu práce z hlediska literatury považuji za solidní a autorův přehled o literatuře hodnotím jako celkem dobrý. Pracuje v drtivé většině s tituly vydanými po roce 1989, knižními i časopiseckými, pocházejícími z pera slovenských a českých autorů, výjimečně se mihne jinojazyčná literatura napsaná slovenskými nebo českými autory a vydaná v zahraničí. Je otázkou, zda některé práce neměly být zařazeny mezi tištěné prameny (např. Čulen, Dérer, Ďurčanský, Gažík, Juriga, Krivý-Zemko). V kontextu tvrdé kritiky a širšího popisu aféry kolem vzniku a následků vydání nových pravidel slovenského pravopisu z r. 1931 mě trochu překvapilo, že mezi zdroji není takto příručka uvedena, byť jsem ji našel publikovanou, tudíž lehce dostupnou, např. i na internetu (<http://www.juls.savba.sk/ediela/psp1931/psp1931-hq.pdf>). Já osobně bych se na práci alespoň podíval, než bych se s kritikou stranicky vypjatého a většinou málo objektivního tisku politických stran zabývajících se touto záležitostí ztotožnil.

Pokud jde o prameny, autor předem jejich výčet omezuje, je si vědom toho, že nevyčerpal vše, co se nabízelo, proto není na místě mu něco vyčítat. Vycházel z toho, co považoval za relevantní depozitář. Jistá redukce informační báze zdrojů však může mít i svou odvrácenou stránku. Jedním ze stěžejních pramenů, s nímž Dr. Zmátlo pracoval, je totiž stranický tisk. Pro dějiny politického stranicství se jedná o jednu z klíčových a nezastupitelných informačních platforem, která je však současně v důsledku krajní vypjatosti stanovisek a malého nadhledu pisatelů článků dovnitř i vně organizačních struktur velmi problematická a při práci s ním je nevyhnutelné získané údaje neustále ověřovat a korigovat na základě studia co největšího počtu jiných pramenných zdrojů. V tomto okamžiku selektivnost práce jen ve vybraných archivech může být nebezpečná. Stejně tak bych opatrně pracoval s dokumenty pocházejícími z provenience různých zpravodajů a agentů ve službách ministerstva vnitra. Nechci tím říci, že tím práce utrpěla, protože archiválie detailně neznám, ale z vlastní zkušenosti bych nabádal k opatrnosti a k větší kritičnosti, k níž pomínuté zdroje mohly třeba nabídnout srovnávací materiál nebo inspirovat argumentaci.

Z hlediska vnitřní výstavby je kniha složena ze zhruba 20 případových studií, jejichž prostřednictvím autor mapuje cestu Hlinkovy ludové a Slovenské národní strany z bodu mrazu k politické kooperaci. Jednotlivé kapitoly zjišťují postoje stran k relevantním událostem a problémům na politické scéně a hledají styčné body v jejich přístupech. Výběr jednotlivých kauz pro analýzu je celkem zdařilý, byť ne ve všech případech lze získané poznatky označit z hlediska řešené problematiky za stejně přínosné, průkazné, resp. relevantní. Cenné jsou v knize rozborů vnitrostranických poměrů, byť bohužel zjištění jsou limitována většinou časovým záběrem práce. Za zdařilé považuji pasáže o blokové politice dokumentující posuny ve strategii politiky Hlinkovy strany. Přesvědčivě působí teze dokládající názorový obrat Andreje Hlinky o 180 stupňů v průběhu čtyř roků ve směru ke Slovenské národní straně. Práce jako

celek se mně tak jeví jako dobrý příspěvek k hlubšímu poznání slovenských politických dějin na přelomu 20. a 30. let 20. století na příkladu dvou relevantních politických stran. Analyzuje jejich politiku, vnitrostranické poměry, chování jejich elit a žurnalistiky.

Kniha Dr. Petera Zmátla předložená jako habilitační spis je svým charakterem prací materiálovou, která řeší ústřední téma analýzou shromážděných archivních materiálů, které jsou hojně až přehojně citovány a parafrázovány, jak v hlavním textu, tak v poznámkovém aparátu. Střízlivým a letným propočtem tvoří dokumentární text nejméně 30-40 % z celkového rozsahu knihy. Zvolený metodologický postup generuje popisnost práce. Hlavní problém je v různých podobách nastolován, prezentován a ilustrován. Postrádám kritickou reakci na přetiskované texty, jejich objektivní hodnocení, neboť u čtenáře vzniká v důsledku neustálého opakování výtek udělovaných (doslova) nepřátelům dojem, že jsou zcela pravdivé, nebo že autor se s nimi ztotožnil. V těchto pasážích už nejde jen o problém vytvoření autonomistického bloku (dvou politických stran), což chápu jako hlavní autorskou ambici, ale pisatel se tu ocitá na poli jeho konfrontace se zastánci alternativní politické koncepce. Chybí odpovědi na konkrétní výtky. Mohly být zakomponovány třeba do závěrů knihy, pokud je autor nechtěl rozebírat, resp. to přesahovalo vymezený cíl práce. Dr. Peter Zmátlo konstatuje, že ČSR doplatila na nedostatečné řešení problémů. Ptám se: Centralisté nechtěli problémy řešit? Neviděli je? Byli líní nebo neschopní? Byli to sobci bez rozhledu? Byl stát v takové kondici, aby byl schopen všechny předkládané problémy za 15 let vyřešit? Nebyly jen „problémy slovenské“. Čím autonomisté sami přispěli k jejich vyřešení? Nekonstruktivní opozicí? Nevracela se jim zjednodušená kritika všeho jako bumerang?

Nyní bych se zastavil u několika záležitostí, tezí, myšlenek, výroků, které považuji za diskusní. Není třeba je nutně vnímat jako poukaz na chyby, nedostatky nebo přehlédnutí, prostě mám na ně jiný názor.

Dr. Zmátlo ve své práci pléduje pro metodologický přístup ke zpracování dějin podle jednotlivých volebních období na základě proměn sklady povolebních koalic, které se mění a vnášejí do politické sféry nové prvky. Já osobně nejsem přesvědčen o tom, že tento pro politology typický postup může přinést něco zásadně objevného. Většina historických jevů není ohraničena jedním volebním obdobím, a historik musí hledat jejich starší kořeny a vidět jejich důsledky, tj. hledat a dokládat mimo jedno volební období. Kromě toho existují např. ve volebních systémech prvky, které procházejí celým nebo časově širším obdobím a působí tak napříč volebními obdobími. Osobně bych dal přednost celostnímu, než marginalizovanému pohledu na dějiny.

Diskusní je autorův pohled na Společnost národů (s. 35) a její roli v meziválečném období, když jí vyčítá, že byla bezmocná bez vlastní armády a protestovala jen diplomatickými metodami. Společnost národů nebyla koncipována jako nadnárodní organizace s mandátem vstupovat do suverenity států, třeba prostřednictvím vojska. Byla, stejně jako je dnes Organizace spojených národů,

stálým diplomatickým fórem, stálou diplomatickou konferencí. Pokud jde o její ozbrojené síly, skutečně je neměla, byť takové návrhy existovaly, na druhé straně ve svém statutu měla zakotveny články, jak si vojsko opatřit a kdy může vojensky zasáhnout. Bezmocnost Společnosti národů je třeba hledat jinde.

Na jiném místě (s. 46/47) autor tvrdí, že vedení Československé strany lidové se ú ř e d n ě postavilo proti koncepci katolického bloku. Pokud se podíváme na zápis ze zasedání jejího ústředního výboru, zjistíme, že tam o této věci není žádná zmínka. Pravděpodobně bylo na zasedání o věci mluveno hlavním referentem, problém byl diskutován, ale „úředně“ rozhodnut nebyl. Také o skutečnosti, že by ČSL si chtěla nechat otevřená vrátka pro blok s Hlinkou, je spekulací bez nějaké větší pravděpodobnosti. Údaj je převrat ze stranického tisku politického protivníka, což jeho věrohodnost dle mého soudu oslabuje. Šrámkovy názory nebyly jen pružné, ale v některých věcech velmi pevné. Poměr k Hlinkovi patří do této kategorie. Jiný výrok, že přání ČSL spojit se s Hlinkou zůstalo pro tuto stranu jen snem až do roku 1938 (s. 291), považuji sice za zajímavý, ale asi pravdě vzdálený.

Trošku mě zarazil autorův tvrdý útok na Vavro Šrobára (s. 278), v němž je tento stoupenec pražského centralismu označen za špatného politika jen proto, že zastával jiné názory, než byly tehdy na Slovensku v určitých kruzích většinové, nebo s nimiž autor sympatizuje (?). Ptám se, je to dostatečné kritérium pro zhodnocení kvality politika? Nenajdou se jiné parametry pro zaujetí objektivního postoje?

V práci je mnohokrát zmiňována Pittsburská dohoda z roku 1918, která se vyjadřovala k představám o budoucí podobě Československé republiky. Je to Magna charta politiky slovenských autonomistů. Opět kladu v této souvislosti otázku, proč alespoň v poznámce není problém kolem ní vysvětlen. Jsou citovány všechny její články s výjimkou posledního: „*Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.*“ Není podstatný? Neměl by historik určitý jev vyložit komplexně?

Mnohokrát autor v textu užívá pro označení zemské organizace Československé strany lidové na Slovensku pojmu „pobočka“ ČSL. Domnívám se, že historik by měl pracovat s přesnými pojmy. O „pobočku“ určitě nešlo. Totéž se týká názvů politických stran. Přes všechnu rozkolísanost a nedůslednost názvy „Československá strana pokroku“ (s. 256) a „Strana realistická“ po roce 1920 jsou chybné.

Osobně se domnívám, že poslední věta knihy konstatující, že spolupráce Hlinkovy lidové a Slovenské národní strany je výrazem „náboženského ekumenismu v praxi“, je diplomaticky řečeno silně nadsazená.

V závěrečné části posudku bych uvedl několik poznámek k formální podobě knihy. Připomínek však není mnoho. Myslím, že bychom našli několik pasáží, kdy by bylo vhodné číselné údaje kvůli přehlednosti sestavit do tabulek. – Titulek třetí

kapitoly asi není výstižný použitým spojením „emigrace v zahraničí“. Kde jinde by mohla být emigrace, než v zahraničí? – Opravdu se zákon předložený Hlinkovou stranou jmenoval „zákon o poštátňení robotníckych štátnych banských a hutnických závodov“? (s. 226) – Některé odstavce jsou příliš dlouhé, v jejich textu nejsou vždy odděleny myšlenkové nebo věcné celky. Naopak v kapitole č. 2 je konsolidace v rámci jednoho roku pojednávána třikrát - lépe by bylo shrnout do jednoho celku. – Autor při přebírání (citaci) textu z archivních zdrojů provádí jejich převod z pravopisného i lexikálního hlediska do současné jazykové podoby. Nechci s tím polemizovat. Asi se mu to plně daří u slovenských textů, ale pokud (ojediněle) narazí na text v českém jazyce, ne vždy je to správně (např. s. 43 „záujmy“, s. 46 „svích“ – místo svých). – V knize občas vadí opakování stejné faktografie (např. hned v úvodu cíle práce, ale příkladů je více; sloučit poznámky č. 65 a 140), v tomto ohledu by redakce textu měla být důslednější.

Závěr

Kniha Dr. Petera Zmátla reflektující cestu Hlinkovy lidové a Slovenské národní strany ke spolupráci na bázi slovenského autonomistického programu považuji za dobrý příspěvek k politickým dějinám první Československé republiky (1918–1938), zvláště pak k dějinám politického stranictví a politického systému státu. Autor provedl hlubší sondu do problematiky formování autonomistických stranicko-politických bloků, které měly stmelit a posílit program prosazení slovenské autonomie v rámci Československé republiky, na základě archivního a tištěného pramenného materiálu a využití sekundární literatury. Výsledkem jeho úsilí je materiálová práce obohacující slovenskou historiografii. Autor prokázal, že jako pedagog a vědec je schopen předložit vědeckou monografii, která doplňuje, rozšiřuje a obohacuje jeho dosavadní vědecko-výzkumnou a publikační činnost.

Habilitačnou práci *Katolíci a evanjelíci na Slovensku (1929–1932)*. Ľudáci a národnári na ceste k spolupráci Mgr. Petera Zmátla, PhD., odporúčam prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe odporúčam udeliť akademický titul docenta v štúdiijnom odbore č. 2.1.9 slovenské dejiny.

Dátum: 17. 9. 2017

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.